

Автор: Володимир Бахрушин, член Національної команди експертів з реформування вищої освіти, доктор фізико-математичних наук, професор

Рецензент: Микола Скиба, експерт напрямку «Освіта» аналітичного центру «Український інститут майбутнього»

1. Оцінка політики реформ Парламенту, Уряду й Президента за період вересень 2019 – липень 2020 рр. та її відповідності «Принципам Торонто» (на основі аналізу Програми Уряду, планів міністерств й ухвалених / відхилених нормативно-правових актів)

За період з вересня 2019 по липень 2020 рр. Верховна Рада України (далі – ВРУ) ухвалила зміни до Закону України «Про вищу освіту» та новий Закон України «Про повну загальну середню освіту», які істотно змінюють правове регулювання освіти.

У вищій освіті передбачено подальшу інтеграцію з Європейським простором вищої освіти та гармонізацію законодавства з рамковими міжнародними документами; спрощено ліцензування освітньої діяльності з більшістю спеціальностей та освітніх програм; полегшено запровадження міждисциплінарних освітніх програм; дипломи «державного зразка» замінено власними дипломами закладів вищої освіти; встановлено обов'язковість акредитації освітніх програм; забезпечено можливість запровадження програм дуальної освіти; передбачено, що університети мають укладати договори на навчання з кожним студентом; посилено відповідальність здобувачів вищої освіти за порушення академічної доброчесності; запроваджено цільові показники діяльності закладів вищої освіти для їхніх керівників. Водночас залишається багато нерозв'язаних питань забезпечення інституційної автономії закладів вищої освіти.

Закон України «Про повну загальну середню освіту» деталізує й розвиває основні напрями

реформи освіти, запроваджені у 2017 році. Він спрямований на підвищення якості середньої освіти, збільшення академічної, інституційної та фінансової автономії шкіл та академічних свобод учасників освітнього процесу, забезпечення права всіх дітей на доступ до якісної освіти. Водночас зберігається колізія між встановленим законом правом шкіл на інституційну автономію й нормами про управління освітою, які містять чинні закони «Про місцеві державні адміністрації» та «Про місцеве самоврядування». Закон передбачає права учнів на об'єктивне оцінювання, вибір окремих навчальних предметів, індивідуальну освітню траєкторію та індивідуальний навчальний план. Утім, ці норми мали б бути більш чіткими й послідовними. Розширюються академічні свободи вчителів, зокрема можливості створення власних навчальних програм і застосування власних методик навчання, закріплюється і деталізується їхнє право самостійно обирати місце та форми підвищення кваліфікації. Створюється педагогічна інтернатура для молодих учителів.

Ухвалено чи підготовлено низку нормативних документів Кабінету Міністрів України та Міністерства освіти і науки України, спрямованих на імплементацію освітніх реформ на різних рівнях. Зокрема, запроваджено нову модель фінансування вищої освіти за формулою, що враховує результати діяльності закладів освіти.

Можна констатувати, що загальний напрям і результати діяльності Парламенту й Уряду відповідають «Принципам Торонто». Водночас поки не сформовано розуміння освіти як однієї з передумов успішності людини, стійкого розвитку України та її перетворення на кон-

курентоспроможну державу сучасного світу, створення і застосування сучасних технологій, ухвалення ефективних рішень на різних рівнях управління. Є суперечності та відставання в реалізації секторальних освітніх реформ. Деякі законопроекти та проекти нормативних документів містять незбалансовані й неузгоджені з освітніми законами пропозиції.

2. Актуальні виклики / проблеми освітньої політики

До найбільш актуальних викликів і проблем у сфері розвитку освіти та освітньої політики належать:

1) Неузгодженість законодавства. На розвиток освіти істотно впливають Бюджетний та Податковий кодекси України, Кодекс законів України про працю, закони «Про місцеві державні адміністрації», «Про місцеве самоврядування» та інші. Їхні норми часто не відповідають термінології освітнього законодавства, що створює проблеми для їх імплементації в повному обсязі. Існують колізії між освітніми та іншими законами, що обмежують і гальмують дерегуляцію освіти, зростання інституційної автономії закладів освіти та академічних свобод учасників освітнього процесу. У підсумку це негативно впливає на якість освіти.

2) Неузгодженість у реформуванні окремих рівнів освіти та галузей освіти. Зокрема, спостерігається істотне відставання у реформуванні професійної (професійно-технічної) освіти. Існує неузгодженість і суперечливість кроків з реформування освіти загалом і реформування окремих галузей освіти – військової, правничої, медичної, мистецької, педагогічної, поліцейської тощо.

3) Недостатнє фінансове забезпечення освіти. За обсягами фінансування у розрахунку на учня / студента Україна істотно відстає від більшості європейських країн, що негативно впливає на якість і конкурентоспроможність української освіти, перешкоджає розвитку матеріальної бази закладів освіти, заважає залученню найкращих фахівців на роботу у сфері освіти. Водночас на сьогодні немає можливості істотно збільшити бюджетне фінансування.

4) Погіршення якості педагогічної та інженерної освіти через низьку мотивацію потенційних вступників, застарілі матеріальну базу та

освітні технології, низький рівень підготовки вступників з окремих спеціальностей.

5) Посилення глобальної конкуренції в освіті, насамперед у вищій освіті. Це призводить до зростання зовнішньої міграції як найкращих випускників шкіл та закладів вищої освіти, так і потенційно успішних викладачів.

6) Демографічні процеси. Істотні коливання народжуваності й кількості осіб учнівського / студентського віку, міграція населення до великих міст, велика частка офіційно незареєстрованого населення у великих містах ускладнюють планування розвитку освіти й забезпечення ефективності використання наявних ресурсів.

7) Зруйновані за минулі 30 років зв'язки між освітою та ринком праці. Останніми роками ситуація почала виправлятися, але це відбувається дуже повільно. Потрібне значне посилення практичної орієнтації освітніх програм середньої та вищої освіти.

8) Гальмування реформ. Багато прогресивних норм нового законодавства поки не працюють чи майже не працюють через колізії між новими і старими нормами законодавства, велику інертність і спротив освітнього середовища, яке не завжди цілісно сприймає новації. Існує недовіра до реформ через досвід невдалих чи незавершених освітніх реформ попередніх 40 років.

3. Рекомендації стосовно пріоритетних дій на 2020–2021 рр.

У 2020–2021 рр. пріоритетними для Парламенту й Уряду мають бути такі дії у сфері освіти:

1. Завершити створення законодавчої бази освіти через ухвалення нових законів «Про дошкільну освіту», «Про професійну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про освіту дорослих», а також «Про національну систему кваліфікацій», узгодити інше законодавство, що регулює питання освіти, з новими освітніми законами.

2. Ухвалити зміни до Закону України «Про вищу освіту», низки кодексів й інших законів стосовно управління, забезпечення інституційної, насамперед фінансової, автономії закладів вищої освіти, підвищення конкурентоспроможності вищої освіти України та її здатності ефективно

реагувати на сучасні виклики, стимулювання позабюджетних надходжень та інвестицій в освіту, встановлення обґрунтованої вартості навчання за кошти фізичних і юридичних осіб.

3. Прискорити ухвалення ВРУ пакета змін до законодавства з питань децентралізації, зокрема в частині повноважень місцевих органів з питань освіти, які узгоджуватимуться з концепцією реформи освіти, насамперед стосовно інституційної автономії закладів освіти.

4. Прискорити реформування окремих важливих галузей вищої освіти – військової, правничої, поліційної, медичної, мистецької, педагогічної та ін. – відповідно до загальних принципів та рамкових вимог загального законодавства у сфері освіти, а також вимог відповідних професійних спільнот і ринку праці щодо компетентностей випускників.

5. Створити цілісну Національну систему кваліфікацій, сучасні стандарти всіх рівнів освіти, професій та спеціальностей з урахуванням рамкових вимог Європейської рамки кваліфікацій і потреб ринку праці. Запровадити ефективні інструменти зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання та компетентностей здобувачів кваліфікацій.

6. Забезпечити істотне підвищення соціально-

го статусу і, зокрема, оплати праці педагогічних і науково-педагогічних працівників.

7. Забезпечити законодавчу підтримку розвитку сучасних освітніх технологій та технологій управління в освіті, зокрема цифрових технологій, дуальної освіти, SMART-технологій тощо.

8. Створити законодавчі гарантії рівності прав й обов'язків закладів освіти різних форм власності, забезпечення соціальної інклюзії.

9. Удосконалити порядок зарахування дітей до закладів освіти, зокрема до початкової школи, з метою розв'язання проблем переповнених класів і нестачі місць в окремих закладах через диспропорції місцевого розвитку та відсутність надійних даних і прогнозів потреб.

10. Приділяти більше уваги передбаченим «Принципами Торонто» питанням популяризації поваги до прав людини, гендерної рівності та сталого розвитку, ухвалити Стратегію розвитку громадянської освіти.

11. Реформувати освітню статистику та відповідне законодавство для забезпечення ефективного управління розвитком освіти та зіставлення даних з інформацією Євростату, Організації економічного співробітництва та розвитку й інших міжнародних організацій.